

Gebruik het sociale kapitaal

'De overheden in Europa hebben de voorbije decennia op één vleugel gevlogen, die van de dienstverlening aan hun "klanten". Ze hebben mensen in een passieve rol van ontvangers van diensten geduwd. Dat systeem is niet meer houdbaar. Het is tijd om het sociale kapitaal en de lokale gemeenschap weer op te bouwen. In plaats van te kijken naar wat mensen niet kunnen en daar diensten aan op te hangen, moeten we van de sterktes van mensen vertrekken en met hen de toekomst en de lokale democratie cocreëren.' Cormac Russell was zonder twijfel een van de meest inspirerende sprekers op de VVSG-Trefdag.

TEKST BART VAN MOERKERKE BEELD STEFAN DEWICKERE

Cormac Russell is managing director van Nurture Development, directeur van ABCD Europe en faculteitslid van het ABCD Institute aan de Northwestern University Chicago. ABCD staat voor Asset Based Community Development. Vrij vertaald: gemeenschapsontwikkeling vertrekkend van de sterke punten, de kracht van de gemeenschap en de mensen in de gemeenschap. 'De voorbije twintig, dertig jaar hebben we vooral gekeken naar wat mensen niet hebben en naar wat we vinden dat ze moeten krijgen. Heel ons sociale en gezondheidssysteem is daarop gebaseerd. Het vertrekt van een behoefteanalyse van de klanten om hun vervolgens diensten te verlenen die aan die behoeften tegemoetkomen. Het gaat uit van hun problemen en tekortkomingen, van wat ze niet weten en niet kunnen. De basis van ABCD is vertrekken van de sterke punten van mensen en gemeenschappen. Het kijkt naar het halfvolle en niet naar het halfllege glas.'

Kunt u dat even verduidelijken?

'Ik kan dat het best aan de hand van een voorbeeld. Robin is een oudere man die na het overlijden van zijn vrouw hulp kreeg in de vorm van standaarddiensten. Warme maaltijden werden aan huis geleverd, er kwam af en toe een sociaal werker langs, hij nam deel aan georganiseerde activiteiten met andere ouderen. De nadruk lag op het wegwerken van zijn problemen. Wij hebben de organisatie die hem diensten verleende, getraind om te vertrekken van wat Robin kan en wil. We hebben hem gevraagd waardoor hij gepassioneerd is, wat hem de tijd doet vergeten. Hij zei dat hij vroeger heel graag wandelstokken maakte. Aan de organisatie hebben we duidelijk gemaakt dat het leveren van maaltijden niet het belangrijkste was. Ze moest ervoor zorgen dat Robin weer wandelstokken kon maken, dat zou ook veel andere problemen oplossen. Intussen is de traditionele dienstverlening aan Robin stopgezet. Hij maakt nu wandelstokken voor →

Cormac Russell: 'Waarom zou een burger zorg verlenen als er professionals betaald worden om hetzelfde te doen en als het systeem zegt dat die het beter doen? De sociale interactie, de gemeenschap is opzijgezet en vervangen door dienstverlening en programma's.'

‘Lokale overheden zouden ons moeten behandelen als burgers die mee de lokale democratie vorm geven.’

mensen in de lokale gemeenschap. En hij is niet alleen, nog zeventien anderen hebben zich bij hem aangesloten. Robin is zijn eigen veranderingsagent, hij bouwt actief mee aan de gemeenschap. Het gaat op sociaal vlak en qua gezondheid veel beter met hem dan toen hij gestandaardiseerde hulp kreeg.’

Zegt u nu dat al die diensten, al die voorzieningen niet nodig zijn?

‘Neen, voorzieningen blijven nodig. Als ik geopereerd moet worden, wil ik dat dit in een professioneel ziekenhuis gebeurt. En ook Robin zal nog af en toe een beroep doen op professionele voorzieningen. Maar het evenwicht is de voorbije twintig, dertig jaar helemaal zoek geraakt. Dat heeft soms catastrofale gevolgen gehad. Een hittegolf in 2003 kostte aan 70.000 mensen het leven in verschillende landen in Europa. Onderzoek maakte duidelijk dat niet het gezondheidssysteem had gefaald, maar wel de buurt. Mensen kennen elkaar niet meer. Waarom zou een burger ook zorg verlenen als er professionelen betaald worden om hetzelfde te doen en als het systeem bovendien zegt dat die het beter doen? De sociale interactie, de gemeenschap is opzijgezet en vervangen door dienstverlening en programma’s.’ ‘Ook het verhaal van de “men’s shed movement” in Australië is een typisch voorbeeld. De beweging ontstond in de jaren tachtig. Enkele mannen vonden het te gek dat ze allemaal een eigen schuurtje met gereedschap hadden. Ze brachten al hun gereedschap bijeen in één schuur waar buurtbewoners naartoe konden komen als ze iets wilden repareren. Dat was zo’n succes dat binnen de kortste keren overal van die schuren ontstonden. Ze leidden tot sociale verandering in de plaatselijke gemeenschappen. Er kwamen allerlei studies naar het fenomeen en op basis daarvan besliste de overheid om de schuurtjes te subsidiëren. Dat was “the kiss of death”, want aan het geld hing een hele regelgeving vast. Binnen twee jaar was het gemeenschapsinitiatief en -alternatief uitgehold en kelderde het aantal lokale schuurtjes. Veel overheden, ook de lokale overheden en zeker in Europa, hebben de voorbije decennia op één vleugel gevlogen en bijna exclusief ingezet op dienstver-

lening. Ze zien ons als klanten, terwijl lokale overheden ons zouden moeten behandelen als burgers die mee de lokale democratie vorm geven. Ze moeten het de mensen mogelijk maken zelf te doen waar ze goed in zijn. Dat zal een grote cultuurverandering vragen.’

De maatschappij is de voorbije dertig jaar toch grondig veranderd, meer geïndividualiseerd. Mannen en vrouwen werken bijvoorbeeld buitenshuis, soms op grote afstand van waar ze wonen. Wat is de kracht van de lokale gemeenschap nog?

‘Er is nooit een gouden tijd van de lokale gemeenschap geweest. Maar als je mensen vraagt of ze zich een tijd kunnen herinneren waarin ze zich konden identificeren met de plaats waar ze leefden, dan zeggen de meesten toch dat dit dertig jaar geleden meer het geval was dan nu. Sindsdien zijn de mensen en de leefpatronen inderdaad veranderd. Een terugkeer naar dertig jaar geleden is uiteraard onmogelijk. We moeten een oplossing vinden die past voor de huidige tijd. En toch zal die voor een groot deel plaats- en buurtgebonden zijn. Mensen weten goed wat ze over tien jaar willen als het over duurzaamheid, sociale zorg, gezondheid, veiligheid gaat. Ze willen de afstand en de tijd tussen huis en werk verminderen, ze willen hun eigen energie produceren enzovoort. We moeten manieren vinden om meer plaatsgebonden te zijn, om het globale te verbinden met het lokale. Hoe het er allemaal zal uitzien, weet ik niet, maar we moeten er wel aan beginnen. Sociale media zullen zeker een rol hebben. We zullen ook weer ambiance in de buurten moeten brengen. Spelende kinderen zijn daarin heel belangrijk. Nu is alles zodanig gereguleerd dat ze niet meer op straat kunnen spelen. In buurten waar dat wel kan, zie je snel de effecten. Er zijn ook ouders op straat om een oogje in het zeil te houden, ouderen gaan weer naar de winkel. Als je een paar maanden intensief met een buurt werkt, stel je al veranderingen vast. “We claim the streets” in Bristol is daar een goed voorbeeld van. Het is een lokale beweging van burgers die de verandering in gang zet. Ze zegt iets over de waarde van een gemeenschap en over hoe de toekomst eruit kan zien. Trouwens, we

‘Alle overheden zeggen nu dat we meer moeten doen met minder. Maar er is heel veel ander kapitaal: we moeten meer doen met meer.’

zullen niet anders kunnen dan de omslag te maken. Over 25 jaar zullen de Europese lokale overheden niet meer voldoende middelen hebben om de sociale zorg die ze nu bieden te betalen. Een essentieel deel van het antwoord zal van de lokale gemeenschap moeten komen. Professionele expertise zal nodig blijven, maar er zal een nieuw evenwicht moeten ontstaan.’

Dit verhaal moet politici die de welzijnsbudgets willen terugschroeven en de zorg zoveel mogelijk bij de maatschappij willen leggen, als muziek in de oren klinken.

‘Die opmerking krijgen we wel vaker. Alleen vergeten die politici dat het bouwen aan en het versterken van een gemeenschap zeker in eerste instantie investeringen vraagt. De voorbije dertig jaar zijn mensen afhankelijk gemaakt van professionele zorg. Nu zeggen “We hebben geen geld meer, doe het maar zelf” gaat niet. Je kunt niet switchen van een systeem waarin de overheid unilateraal diensten levert naar een systeem waarin een gemeenschap alles nu maar zelf moet doen. Dat is een misleidende politiek. Zorg geef je vrij uit het hart van de ene persoon aan de andere, en dat is de burgermaatschappij verleerd. Als de overheden dus besparen zonder te investeren in gemeenschapsopbouw en in de capaciteit om op een informele manier te zorgen, dan zullen kwetsbare mensen nog meer uit de boot vallen en lijden. Pas als er meer informele relaties groeien, zullen mensen minder dienstverlening nodig hebben of op een vlottere wijze af en toe een beroep doen op professionele diensten.’

ABCD gaat dus niet over besparingen.

‘Helemaal niet. Ik kan dat misschien verduidelijken met een metafoor. Veel lokale besturen hebben geïnvesteerd in ziekenwagens beneden aan de afgrond. Nu het geld op is, zeggen sommige politici dat vrijwilligers maar met die ziekenwagens moeten rijden. Anderen zeggen dat we meer preventief moeten werken door een afsluiting te bouwen aan de rand van de afgrond. Wij zeggen dat we de mensen veel verder van het hek en de afgrond weg moeten houden. Dat kan

door gemeenschapsopbouw. Het systeem moet blijven investeren in ziekenwagens en in een hek, maar ook in de gemeenschap. We zullen alle handen nodig hebben. De overheid moet de sterke punten van de gemeenschap en de individuen in de gemeenschap naar waarde schatten en helpen om die te ontwikkelen. Ze mag het sociale kapitaal niet afbreken, en dat is jammer genoeg wat de voorbije decennia is gebeurd. Eigenlijk moeten overheid en burgers zich samen buigen over drie vragen. Eén, wat kunnen de mensen zelf doen, waarvoor hebben ze geen hulp nodig van de overheid? Twee, wat kunnen de mensen met de hulp van de overheid? Drie, wat kunnen alleen de overheid en de geïnstitutionaliseerde voorzieningen doen? Alle overheden zeggen nu dat we meer moeten doen met minder. Omdat ze enkel naar de professionele expertise en naar hun eigen financiële middelen kijken. Maar er is heel veel ander kapitaal: we moeten meer doen met meer.’

De overheid moet investeren in de gemeenschap, hoe ziet u dat concreet?

‘Als je wilt dat de gemeenschap zich engageert, dan zal je ze eerst moeten opbouwen. In elke buurt van 3000 mensen zouden we een gemeenschapsbouwer moeten hebben. Dat is iemand die relaties opbouwt met en tussen individuen en organisaties, iemand die conflicten behandelt, iemand die stimuleert. Die investering zal op termijn lonen omdat de overheid minder diensten zal moeten verlenen. Maar ze zal ook economisch vruchten afwerpen. ABCD is lange tijd weggezet als een soft verhaal. In een onderzoek van Gallup en de Knight Foundation uit 2010 is men in 26 steden op zoek gegaan naar de sleutels van lokale economische voorspoed. Het cruciale punt was de mate waarin de inwoners zich verbonden voelden met hun woonplaats en de andere mensen in de buurt. Dat sociaal kapitaal goed is voor de zorg en voor de gezondheid in een buurt, is misschien niet zo verwonderlijk. Het blijkt ook goed te zijn voor de lokale economie.’ ■

Bart Van Moerkerke is redacteur van Lokaal